

Gode psykososiale læringsmiljø reduserer frafall i videregående skolen - Program for bedre gjennomføring i videregående opplæring. Tiltak og effektevaluering

Bakgrunn: Å oppleve psykiske vansker i barne- eller ungdomsårene gir økt risiko for psykiske plager og psykiske lidelser videre i livet. Mobbing er en av faktorene som kan øke risiko for både utbrudd og tilbakefall av psykiske lidelser. Det er mange barn og unge rammet av psykiske plager og psykiske lidelser, og det ses som et stort helseproblem hos barn og unge i Norge i dag. Mellom 15-20 prosent av barn og unge mellom 3 og 18 år vurderes som å ha nedsatt funksjon på grunn av psykiske plager som angst, depresjon og atferdsproblemer (Folkehelse rapporten 2014). Psykiske helseproblemer er en av de mest økende årsakene til at unge dropper ut av videregående skole, blir uføretrygdet som ung, og blir gående uten arbeid gjennom livet (Brage og Thune 2015, Berg og Thorbjørnsrud 2009). Dette medfører store både individuelle og samfunnsmessige belastninger. Det finnes samtidig overbevisende dokumentasjon på at god psykisk helse er viktig for barns læring og utvikling. Egen og annen forskning viser klare sammenhenger mellom psykisk uhelse, fravær og frafall blant elever i videregående opplæring (Anvik og Gustavsen 2012, Markussen og Seland 2012, Anvik og Eide, 2011). Skolen er en sentral institusjon i ungdoms liv, og viktig for å skape gode betingelser for en positiv utvikling, fremme et godt læringsmiljø - og skolenærvær. Forskning, både nasjonalt og internasjonalt, viser at et godt læringsmiljø bidrar til å fremme helse, trivsel og god sosial utvikling. I tillegg viser forskning at et godt læringsmiljø også fremmer skolefaglig læring.

Læringsmiljøet er elevenes arbeidsmiljø. Et godt og inkluderende arbeidsmiljø fremmer helse, trivsel og læring. Dette er også nedfelt i opplæringslovens § 9a som trådte i kraft allerede i 2003. I følge denne har alle elever i grunnskole og videregående skole rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Det psykososiale miljøet handler om de mellommenneskelige forholdene på skolen, det sosiale miljøet, og hvordan dette påvirker elevenes opplevelse av læringssituasjonen. Situasjonen i dag, med en frafallsprosent på bortimot 30 % er problematisk på mange plan. Overført til arbeidslivet ville en situasjon der så mange slutter ha fått enorme konsekvenser for involverte bedrifter og utløst tilsyn og mobilisering av fagforeninger. Grunnskolen og den videregående skole er, på lik linje som med arbeidslivet, lovpålagt å arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø der elevene kan oppleve trygghet og sosial tilhørighet. Et slikt miljø kan være med på å styrke elevenes psykiske helse; når elevene trives på skolen vil de oppleve skolen som et meningsfylt sted å være. Likevel er det heller sjelden at det psykososiale miljøet er løftet frem som et sentralt og systematisk fokus område i den enkelte skole.

Formål: Hemil Senteret ved UiB og Nordlandsforskning følger for tiden to tiltak/program innenfor videregående opplæring som vi mener er fruktbare grep for å minske frafall og øke gjennomføringen. Begge tiltakene handler om psykososiale betingelser, som vi vet utgjør forutsetninger for læring, motivasjon, trivsel og nærvær. Tiltakene dekker de fleste tematiske områdene skissert under seminaret på Gardermoen 17.6.15 (overgang, tett oppfølging, tilbakeføring, tiltak for psykisk helse/læringsmiljø). Forskningsmiljøenes tilnærming er å studere gode prosesser og betingelser for nærvær, trivsel og læringsmiljø. For å få til dette, er det viktig å tenke sammenheng og helhet, individ

og system i samarbeid med skolene. Dette mener vi at tiltakene/programmene som her foreslås dekker på en hensiktsmessig måte. Alle disse elementene vil alle ses som dimensjoner ved tiltaksmodellen (se fig). I tillegg til Hemil og Nordlandsforskning inngår også Oxford Research og Danmarks institutt for Pædagogik og Uddannelse (DPU) /Aarhus Universitet, som begge har erfaring med denne typen studier. Den frivillige organisasjonen Voksne for barn vil også inngå som samarbeidspartner i forhold til implementering av Drømmeskole programmet. De har lang erfaring med opplæring og drift av skoleprogrammer og arbeid med styrking av elevers psykiske helse.

Beskrivelse av tiltakene/intervensjonen:

Vi vet at tidlig innsats, systematisk arbeid og tett oppfølging rundt elevers psykososiale læringsmiljø er viktige frafallsforebyggende faktorer (se blant annet Anvik og Gustavsen 2012). Et slikt miljø kan være med på å styrke elevenes psykiske helse; når elevene trives på skolen vil de oppleve skolen som et meningsfylt sted å være (Kunnskapsdepartementet, 2011). Skolen er en nøkkelarena for både å bidra til å utvikle ungdommens individuelle styrker, legge til rette for medvirkning, samt å sørge for en støttende sosial arena i forhold til lærere og jevnaldrende (Vieno, Santinello, Pastore, & Perkins, 2007; Lerner et al., 2009). Ungdommer som er engasjert og ser verdien i å gå på skolen blir mer tilfredse med livet. (Lewis, Huebner, Malone, & Valois, 2011). Tidligere skolestudier viser også klare sammenhenger mellom psykiske og fysiske plager og sosial utstøtning, mobbing, manglende sosial støtte fra medelever og lærere og en opplevelse av å mislykkes med tanke på krav fra skole og voksne (Torsheim & Wold, 2001; Helland & Mathisen, 2009; Danielsen, & Tjomsland, 2013). Til enhver tid er det en balanse mellom støttende faktorer som fremmer utviklingen av god psykisk helse og risikofaktorer som øker sannsynligheten for at unge utvikler psykiske plager. I tillegg viser egen og andres forskning at aktiv engasjering av elever som ressurser i skolen styrker opplevelsen av tilhørighet og trivsel. (Griebler m.fl 2012, Holsen m.fl 2015). Tiltakene som skal implementeres og prøves ut i 4 fylker (Hordaland, Sogn og Fjordane, Troms og Nordland) fokuserer mot disse aspektene, og består nærmere beskrevet av følgende:

1. Drømmeskolen er et universelt helsefremmende program, det vil si at det er et program som retter seg mot alle elever i videregående skole, men med et spesielt fokus på å sikre en god overgang fra ungdomsskole til videregående skole. Det er utviklet av den frivillige organisasjonen Voksne for barn (www.vfb.no) og rettet mot å bedre det psykososiale læringsmiljøet i videregående opplæring (og ungdomsskolen) samt stryke elevmedvirkning. Det er en del av Helsedirektoratets satsing på «psykisk helse i skolen» som består av forebyggende og mestringsorienterte skoleprogram for å bedre unges psykiske helse. Det er utviklet med basis i teori, forskning og erfaring som har betydning for sosial integrasjon og læring generelt og i skolen som organisasjon. Implementeringsstrategier, modeller, metoder og tiltak er utviklet og utprøvd i tett samarbeid med elever, lærere, skoleledere og helsesøstre. Målene for Drømmeskolen er a) å skape et godt læringsmiljø med fokus på det psykososiale miljøet, b) å utvikle elevenes tilhørighet, delaktighet, autonomi og kompetanse, c) å utvikle kompetanse og økt deltagelse/medvirkning (empowerment) hos elevmentorene, d) øke elevenes motivasjon for å fullføre og bestå og e) å gi den enkelte lærer redskaper for å utvikle et godt psykososialt læringsmiljø i klassen. Drømmeskoleprogrammet består av praktiske tiltak og verktøy som skal virke sammen, forsterke hverandre og skape kontinuitet og rammer for skolens helhetlige arbeid med læringsmiljøet. Elevmentorer, ”Drømmeklassen” og styrking av lærerens kompetanse i forhold til å utvikle et godt læringsmiljø er viktige bærebjelker. Programmet er skoleomfattende, og er ment å involvere alle på skolene i større eller mindre grad. I tillegg er tiltaket knyttet til ulike nivåer i skolen (skolenivå, klassenivå, gruppenivå og individnivå). Programmet består av en ressursgruppe, elevmentorer, Drømmeklassen og ansatte på skolen (www.vfb.no).

2. Det andre tiltaket, *oppfølgende team*, er et indikert eller selektivt tiltak for å hindre frafall. Det er rettet spesielt mot oppfølging av målgruppen for programmet; unge som står i fare for å falle ut av videregående opplæring og ikke kvalifisere seg for arbeidslivet. Dette tiltaket vil fokusere både psykososialt arbeid rundt enkeltelever og organisering av arbeidet på systemnivå. I dette ligger tydeligere rolleavklaring og forenkling og systematisering av rutiner, både internt på den enkelte skole- mellom ledelsen og avdelingene, kontaktlærer og elevtjeneste, mellom karriereveiledning og psykososial/pedagogisk opplæring, mellom skole og skoleeier. Oppfølgingstjenesten- OT-koordinatoren ses som sentralt bindeledd i denne sammenheng. Tiltaket forutsetter et samlokalisert oppfølgende team bestående av OT, sosialpedagogisk rådgiver, skolehelsetjenesten. I det vi har valgt å kalle Bodinmodellen har man valgt å opprette en egen rådgiverstilling i sosialpedagogisk arbeid. Modellen tar utgangspunkt i et forebyggende team opprettet på Bodin videregående skole i Bodø og deres tiltak mot frafall. Tiltaket har tre konkrete og avgrensede elementer/strategier, som alle rettes mot å ivareta og følge opp den indikerte målgruppen:

1. Lettere overgang for de som sliter- rettet mot elever som sliter mot slutten av grunnskolen og systemene rundt (overgangsmøter med ungdomsskolen, for å fange opp elever med økt risiko for å droppe ut av videregående opplæring, planlegge oppstart: Skal eleven begynne i et fulltidsløp? Hvis ikke; hva gjør eleven da? planlegge realistiske og gjennomførbare opplegg som ivaretar eleven (Stikkord: delkurselev, opplæring i bedrift, kombinertløsninger))

2. Ny i videregående- Rettet mot elever i ungdomsskolen med psykiske vansker (Elevene i målgruppa skal bli bedre rustet til å mestre overgangen fra ungdomsskole til videregående utdanning og gjennom godt planlagte besøk på skolen skal elevene gradvis bli kjent med skolen og de mulighetene som finnes der)

3. Tett på- fraværsoppfølging i videregående med trygge voksne som stiller krav, støtter og veileder. (Oppfølgende team samarbeider tett med kontaktlærere; begynnende fravær tas tak i *med en gang*, det skapes dialog med eleven om hva dette skyldes, og man jobber med å få eleven tilbake på skolen. Gi eleven opplevelsen av å bli ivaretatt, sett, og ikke gi opp. Prosedyrer; avklaringsmøte, oppfølgingsplan før sluttmelding mm)

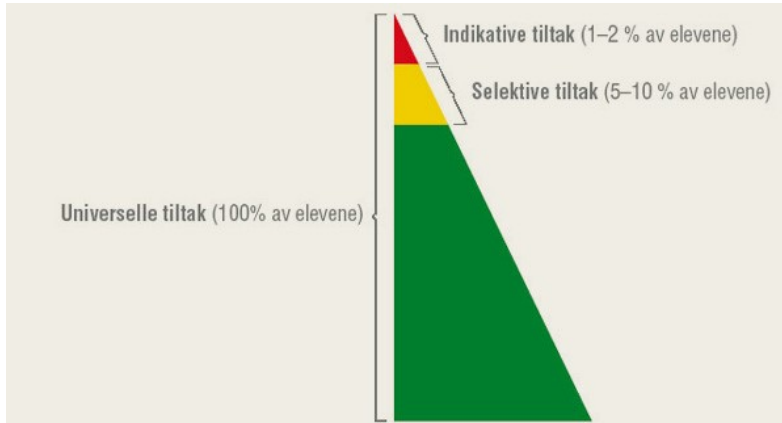
Ingen av tiltakene er spesielt kostbare. Slik vi vurderer det vil tiltak 2 på sikt ikke koste mer, det gir klarere rolleavklaring og prosedyrer og mindre merarbeid. Lærerne vil heller ikke få mer ekstraarbeid, tvert i mot. De som vil bli mest involvert er ledelsen, elevtjenesten og OT, og det er også disse som må vise til resultater innenfor dagens praksis fht til oppfølging og frafall. Tiltak 1 krever heller ikke enorme ressurser utover opplæring, tid allokert til ressursgruppemøter og oppfølging. Det vil være noe mer ressurskrevende første året, men målet og hensikten er at programmet blir integrert som en del av skolens vanlige drift.

Modell for kombinasjon av tiltakene:

Drømmeskolen er i hovedsak et universelt tiltak, mens oppfølgendeteam dekker risiko- og særlige innsatsgrupper. Mange videregående skoler og fylker gjør mye bra arbeid rundt psykososiale forhold og frafallsforebygging. Det vi likevel ser, *er behov for mer systematisk arbeid rundt det de allerede gjør* (skal gjøre). Tett oppfølging løftes fram som et sentralt satsningsområde for å forebygge frafall og bedre elevers psykososiale læringsmiljø og hindre unge å bli stående utenfor skole og arbeidsliv. Samtidig påpekes det i mange sammenhenger behovet for bedre samhandling og koordinering av tjenester rundt de unge og for et bedre læringsmiljø for skolen som helhet. Tiltak 2 gir mulighet for å løfte fram og styrke bl.a. OT-koordinators rolle i forebygging og oppfølging. Mens tiltak 1 er mer rettet mot bedre læringsmiljø, elevmedvirkning og å bygge en inkluderende kultur i skolen som helhet.

I tillegg vil det kunne fungere som en kvalitetssikring av overgangen mellom ungdomsskole og videregående for å sikre at alle elever inkluderes i miljøet fra starten av. Begge tiltakene kan ses som komplementære. Hensikten er å nyttiggjøre potensiale for styrket innsats, samordning og samhandling for alle elever og for elever med spesielt behov for oppfølging.

Hensikten med å kombinere tiltakene er å nå hele målgruppen gjennom følgende forebyggingsmodell:

Universelle tiltak dekker hele skolen også de som ikke er identifisert ved oppstarten, men som kan være sårbare i forhold til overgangen mellom ulike skoler. **Selektive** tiltak dekker spesielt sårbare/utsatte grupper med behov for tett oppfølging og **indikative** tiltak dekker definerte risikogrupper (de som kommer med allerede manifesterte psykiske vansker eller diagnoser).

Implementering

For å få til en effektiv implementering er fylke og skolens villighet til å gjennomføre tiltakene/programmet av stor betydning. Vurdering av egne behov, ressurser og eventuelle forpliktelser er derfor sentralt før implementeringsprosessen igangsettes. Motivasjonen for å ta i bruk tiltaket/programmet har stor betydning for effektivitet, og anvendelse av tiltaket/programmer som er basert på interne behov har størst sannsynlighet for å lykkes. Før en starter opp implementeringsprosessen vil det være viktig å vurdere forutsetningene i organisasjonen. Selv om en vet mye om hvilke faktorer som påvirker en implementeringsprosess er det imidlertid sjelden at tiltaket/programmene gjennomføres som en planlagt, systematisk og målrettet prosess. Videre vil effektiviteten i organisasjonen utgjøre en viktig faktor i forklaringen av implementeringskvaliteten til en organisasjon. Andre relevante faktorer som vektlegges ved implementering er lederstøtte, delte visjoner og effektive relasjoner mellom involverte parter. Sentralt her er både forankring, opplæring, oppfølging og kvalitetssikring gjennom prosjektperioden og vi vil her skissere hvordan vi tenker at dette kan ivaretas.

Fylkeskommunen som eier har ansvaret for å følge opp skolene gjennom rektor og vil følge dette opp gjennom sine systemer for oppfølging og dialog med skolene. De er derfor delaktige i rekrutteringen av skolene. Det er viktig at skolene får god informasjon og forplikter seg når de velger å delta. I rekrutteringsfasen vil det fra forskernes side legges opp til informasjonsmøter med rektorene, mellomledere og dersom mulig før søknadsfristen møte med de ansatte på den enkelte skolene, det vil uansett bli lagt opp til et slikt møte før oppstarten (se dialogkapittel). I tillegg vil rektorene gjennom prosjektperioden få en sentral rolle og hovedansvaret for å følge opp prosjektet på sin skole gjennom fellesmøter og ved at dette også settes på agendaen på teammøter/avdelingsmøter.

Når det gjelder selve tiltakene så har Drømmeskolemodellen (tiltak 1) en innebygget implementeringsstruktur i sitt opplæringsopplegg for skolen (se vedlegg). De vil legge til rette for

opplæring, samt følge opp den enkelte skole gjennom perioden med bl.a. erfaringsamlinger for elevmentorer og ressursgrupper der alle skolene deltar. Som del av programmet vil det etableres en egen ressursgruppe som sammen med rektor skal sikre implementeringen. For oppfølgende team (tiltak 2) vil Nordlandsforskning i samarbeid med praksis legge til rette for kunnskapsutvikling og erfaringsutveksling på tvers. For å skape dialog og oppslutning om tiltaket, implementeringen og lokal organisering foreslår vi at Bodins forebyggende team tenkes inn som ekspertise- rådgivere/veiledere i prosjektet- gjennom å være med rundt til fylkeskommuner og enkeltskoler, hjelpe skolene å legge til rette for og også å veilede i tiltakene.

Gjennom prosjektperioden vil det også være aktuelt å lage nettverkssamlinger innad i fylkene eller mellom fylkene for de skoler som deltar. En god dialog, informasjon og veiledning både før og underveis er viktig for å sikre at tiltakene implementeres med kvalitet og lojalitet.

Dialogen med fylkene og skolene

I tråd med konkurranse grunnlaget anser vi også arbeidet med å etablere en god dialog som helt sentralt for å sikre forankring av prosjektet og har derfor allerede startet dette arbeidet. Prosjektleder har i forkant av prekvalifiseringen vært i møte med den enkelte fylkeskommune for å avklare ønsker, forventninger og roller. Basert på dialogmøtene med fylkeskommunene (før prekvalifiseringen) har vi laget en skisse til hvordan vi tenker dialogen videre etter prekvalifiseringen og gjennom prosjekt perioden.

Etter ønske fra Fylkeskommunen vil det legges til rette for et informasjonsmøte mellom rektorene i det enkelte fylke og forskerne i perioden fra prekvalifisering til endelig søknadsfrist, tentativt i uke 43-45. Det er også ytre ønske om at mellom- /avdelingslederne ved skolene blir informert av forskerteamet i løpet av denne perioden. I tillegg vil alle ansatte på de utvalgte skolene blir informert av forskerteamet. Det kan imidlertid bli krevende å få dette til før søknadsfristen 1. desember, men det vil legges til rette for det i god tid før oppstarten, dvs. allerede i februar/mars 2015. Ettersom tidsplanen er stram ser vi for oss følgende fremdriftsplan:

Tidspunkt	Aktivitet
September	Fylkeskommunene har signert intensjonsavtale og prosjektleder har dialogmøte med alle fylkeskommunene (FK) for å avklare forventinger, ønsker og roller. Fylkene begynner allerede nå å planlegge rekruttering av skoler slik at de er på plass for 1. desember
Oktober	Forskerne/prosjektleder møter rektorer og mellomledere og informere om prosjektet og tiltakene sammen med Voksne for barn og representanter fra praksisfeltet Fellesmøte mellom forskere og alle FK med fokus på å avklare design og gjennomføring og diskusjon rundt budsjett
November	Fellesmøte mellom forskere og alle FK med fokus på innholdet i søknaden. FK må levere sine innspill til budsjett og aktuelle skoler må være rekruttert. Dersom mulig bør det legges til rette for et informasjonsmøte på aktuelle skoler.
Desember	Innlevering av søknad
Februar	Forskerne møter de involverte skoler og gir mer konkret informasjon om prosjektet
Mars	Begynne opplæring av involverte ved de enkelte skoler
April	Dialog møte mellom forskere, FK og skolene for kvalitetssikring av fremdrift
Juni	Dialogmøte mellom forskere, FK og skolene for kvalitetssikring av fremdrift og forberede høstens oppstart

August	Oppstartsmøte mellom forskere, FK og skolene før skolestart og planlegging av samarbeidet utover høsten
--------	---

I tillegg må det legges til rette for god dialog mellom forskere, skolene og fylkeskommune gjennom prosjektperioden (2016-2019) med tanke på å fange opp utfordringer, bistå med problemløsning og kvalitetssikre gjennomføringen. Her kan det og være aktuelt å arrangere dialog- nettverkskonferanser for de involverte skolene en gang per år. I tillegg kan det vurderes om det skal være en egen forskningsassistent/koordinator i det enkelte fylke. Disse kan bistå med oppfølging av skolen samt samle aktuelt datamateriale fra fylkenes databaser som kan gi verdifulle data blant annet i forhold til fravær og faglige prestasjoner. Det kan og være aktuelt å søke fritak for implementeringen av de nye fraværreglene da det vil kunne forstyrre målingen av effekten ettersom en da i sammenligningen av før og etter ikke kan bruke tall fra tidligere år, ettersom en ikke måler det samme i forhold til fravær som før reglene ble iverksatt.

Metode, utvalg og datasamling

I evaluering vil vi bruke et mixed metode design med fokus på både effekt og prosess. Effektevalueringen (de kvantitative data) vil være et RCT design med 4-6 skoler i hvert fylke, til sammen 16 -24 skoler. I rekrutteringen vil sannsynligvis alle skolene i fylke bli invitert til å delta og deretter trekkes utvalget tilfeldig blant de som melder seg. Vi planlegger å følge skolene og undersøke endring over en tre års periode fra baseline målingen august 2016 og fram til mai 2019. I tillegg vil det bli gjennomført en prosessevaluering ved intervensjonsskolene med intervjuer og fokusgruppeintervjuer av sentrale aktører (rektor, lærere, elever, elevmentorer m.fl.) hvert år fra våren 2016 til og med våren 2019. Dette er spesielt viktig med tanke på å få tak i implementeringskvalitet og mulige barriere eller avvik. Der de kvantitative data kan si oss om noe virker eller ikke, kan de kvalitative bidra med informasjon om hvorfor det virker eller ikke. Gjennom Hemil senteret sin studie av helsevaner blant barn og unge (HEVAS) som gjennomføres jevnlig hvert 4 år (siste i 2014 og neste i 2017) har vi også tilgang til et representativt utvalg av elever i 1.videregående som kan brukes som normerings-/kontrollutvalg.

Skolene er tenkt randomiseres inn i 4 ulike grupper/case hvor:

1. 4-6 skoler prøver ut en kombinasjon av begge tiltak (Drømmeskole og Oppfølgende team)
2. 4-6 skoler prøver bare ut Drømmeskolemodellen
3. 4-6 skoler prøver bare ut Oppfølgende team
4. 4-6 skoler blir kontroll skoler

På denne måten får vi testet både en universell tilnærming, en selektert tilnærming og en kombinasjon av disse. Denne kombinasjonen gjør det og mulig for fylkene å være mer delaktig i utviklingen av intervensjonen. Vi vil sammen med fylkene avgjøre om skolene skal randomiseres inn i de ulike gruppene på tvers av fylkene eller innad i fylkene. Det kan gi en åpning for at en kan velge å implementere bare en eller to av gruppekombinasjonene (skissert over) og ikke alle tre, et ønske som er løftet frem fra enkelte av fylkene. Det er i tillegg en diskusjon knyttet til om de fylker som har mange skoler skal delta med noen flere enn de fylker med få, for eksempel så har Hordaland over 40 skoler mens Sogn og Fjordane bare har 10. I forhold til forankring tenker vi det er viktig at designet

utvikles videre sammen med FK frem mot søknadsfristen 1. desember. I forhold til selve gjennomføringen og datasamlingen vil følgende fremdriftsplan legges til grunn:

Fremdrift	2016		2017		2018		2019	
	Vår	Høst	Vår	Høst	Vår	Høst	Vår	Høst
Informasjon og Opplæring	x							
Baseline måling på skolene		x(T0)						
Innsamling av spørreskjemadata			x(T1)		x(T2)		x(T3)	
Gjennomføre kvalitative intervjuer med sentrale aktører (som lærere, elever, elevmentorer og rektor)			x		x		x	
Publisering av delrapport						x		
Publisering av sluttrapport								x

Referanser:

Anvik, Cecilie Høy og Eide, Ann Kristin (2011): «De trodde jeg var en skulker, men jeg var egentlig syk.» NF-Arbeidsnotatserie nr.1001/11

Anvik, Cecilie Høy og Gustavsen, Annelin (2012): *Ikke slipp meg! Unge, psykiske helseproblemer, utdanning og arbeid.* NF rapport nr 13/2012

Berg, Helene og Thorbjørnsrud, Trude (2009): «Hvorfor blir det flere unge uføre?» *Søkelys på arbeidslivet* nr. 3/2009 årgang 26, 389–399.

Brage, Søren og Thune, Ola (2015): «Ung uførhet og psykisk sykdom.» I *Arbeid og velferd* nr. 1/15.

Danielsen, A.G. & Tjomsland, H.E. (2013). Mestringsforventning, trivsel og frafall. I: Krumsvik, R. J. & Säljö, R. (Red.): *Praktisk pedagogisk utdanning.* En antologi. Bergen. Fagbokforlaget.

Griebler, U., D. Rojatz, V. Simovska, and R. Forster. 2012. *Evidence for Effects of Pupils Participation in Designing, Planning, Implementing and Evaluating School Health Promotion – A Systematic Literature Review.* Vienna: Ludwig Boltzmann Institute Health Promotion Research.

Helland, M.J. & Mathiesen, K.S. (2009). 13-15-åringer fra vanlige familier i Norge – hverdagsliv og psykisk helse. (Folkehelseinstituttet Rapport 1/09). Hentet fra <http://www.fhi.no/artikler/?id=73517>

Holsen, I., Larsen, T., Tjomsland, H. E., & Servan, A. K. (2015). Exploring the importance of peers as leaders in the Dream School Program: from the perspectives of peer leaders, teachers and principals. *Advances in School Mental Health Promotion*, 8(1), 4-16.

Markussen, Eifred og Seland, Idunn (2012): *Å redusere bortvalg – bare skolens ansvar? En undersøkelse av bortvalg ved de videregående skolene i Akershus fylkeskommune, skoleåret 2010-2011*. NIFU rapport nr. 6/12.

Skogen, Jens Christoffer , Kjeldsen, Anne, Knudsen, Ann Kristin, Myklestad, Ingri, Nesvåg, Ragnar, Reneflot, Anne og Major, Ellinor (2014): «Psykisk helse hos barn og unge.» Kapittel i *Folkehelse rapporten 2014*. Folkehelseinstituttet, <http://www.fhi.no/artikler/?id=110703>, publisert 30.06.2014.

Torsheim, T. and Wold, B (2001). School-related stress, support, and subjective health complaints among early adolescents: a multilevel approach. *Journal of Adolescence*, 24(6), 701-713

Vedlegg: Implementeringsstrategi Drømmeskolen

DRØMMESKOLEN

